

חגז – טיימר לכיבוי גז ביו"ט

א. מנגנון הפעולה ואופן השימוש

חגז הוא ברז גז בעל טיימר מכני (כפתור סיבובי), המאפשר קציבה מראש של משך זמן בעירת האש.¹ החגז מותקן על צינור אספקת הגז ומתאים לכל מכשיר גז (לבית או לחוץ) ומאפשר קיצוב זמן מקסימלי של 120 דקות. מתיחת הקפיץ צריכה להיעשות לפני ההדלקה. לאחר פרק הזמן שהוקצה, השסתום ייסגר, אספקת הגז למכשיר תופסק והאש תכבה.² החגז נועד עבור שימוש בלהבת הגז בימים טובים, שבהם מותר להדליק את הלהבת הכיריים מאש קיימת אך אסור לכבות אותם. בשאר ימות השנה אפשר להשאיר את החגז על מצב 'קבוע' שבו הברז פתוח.

המכשיר פשוט לתפעול ובטוח לשימוש, ומאושר על ידי מכון התקנים הישראלי.³ התקנתו צריכה להיעשות על ידי טכנאי גז מוסמך.

ב. דיון הלכתי

1. גרמא בכיבוי אש

התורה התירה לעשות מלאכות ביום טוב לצורך אוכל נפש.⁴ לשם כך מותר לבשל אוכל על גבי אש, אך הדלקת האש צריכה להיעשות על ידי העברה מאש אחרת ואין להבעיר אש חדשה.⁵ בניגוד להעברת אש, כיבוי האש אסור ביום טוב.⁶ ישנה מחלוקת בין הפוסקים האם מותר לכתחילה לכבות אש בדרך של גרמא ביום טוב, או שהדבר הותר רק במקום צורך והפסד.⁷

במשך השנים, עלו מספר הצעות לכיבוי האש של להבת הגז: הרתחת מים חמים (לצורך שתייה) בסיר עד לרתיחתם וגלישתם על האש,⁸ סגירת השסתום הראשי של הגז⁹ וכיבוי הגז על ידי הנחת כפית על חיישן

¹ הוגה הרעיון הראשון של פתרון החגז לשבת היה הרב אורי דסברג זצ"ל, איש מכון צומת. ראו על כך במאמרו: "חגז" – לכיבוי להבת הגז ביו"ט, אור תורה (מאזוז) רסא (חשוון תש"נ) סי' כא, עמ' קטז-קכא.

² כמובן, יש להדליק את האש רק באופן המותר ביום טוב, על ידי העברה ממקור אש אחר.

³ ראו בכתובת: <https://hagaz.co.il>, באישורים שבתחתית העמוד.

⁴ רמב"ם (יו"ט א,א), שו"ע (או"ח תצה,א).

⁵ שו"ע (או"ח תקב,א). לדעת רוב הפוסקים, איסור הדלקת אש חדשה איננו איסור תורה, וראו בספר הלכות המועדים (גרסמן; עמ' רסו-רסז).

⁶ שו"ע (או"ח תקיד,א); וראו מאמרו של הרב יהודה פריס: כיבוי ביום טוב לצורך אוכל נפש, תחומין יח (תשנ"ח), עמ' 304-312.

⁷ ראו שו"ע (או"ח תקיד,ג). בשו"ת יביע אומר (ג, או"ח ל) התיר לכתחילה, אך בשמירת שבת כהלכתה (יג,ג) אסר בקביעות, ויש אוסרים גם שלא בקביעות (שו"ע הרב או"ח תקיד,ט). ביחס לגרמא במכשיר החגז – ראו בהמשך.

⁸ ראו שו"ת יביע אומר (ג, או"ח ל).

⁹ שו"ת נצר מטעי (ט,ו).

הבטיחות. כל ההצעות הללו אינן יותר טובות מגרמא, ולעיתים הן אסורות.¹⁰ בהרתחת מים בסיר, יש חשש שאנשים ילמדו מכך שזהו אופן מותר גם כאשר אינו משתמש במים לשתייה,¹¹ ומעבר לכך יש סכנה של דליפת גז (במקרה וחייושן הבטיחות לא פעיל והאש נכבתה – הגז ימשיך לצאת). בנוגע לסגירת הצינור הראשי של הגז, ישנה מחלוקת אם נכון לראותה כגרמא.¹² לגבי החזקת כפית על חיישן הבטיחות, דעת רבים שאין להחשיב זאת כגרמא אלא כמעשה גמור, מכיוון שיש צורך בהמשך החזקת הכפית לאורך כל זמן הפעולה עד לכיבוי ממש,¹³ וכן יש הסוברים שיש לראות זאת כפעולת שרשרת שאיננה גרמא.¹⁴

השימוש בחגז אינו נחשב לשימוש בגרמא, משום שהוא קוצב מראש את זמן הבערה עוד בטרם האש דולקת. למה הדבר דומה? למי שקצץ נר ורק לאחר מכן הדליק אותו, שבוודאי אין לראות בפעולה הראשונה איסור של כבוי האש בגרמא.¹⁵ היות ומדובר על פעולה העדיפה מגרמא, זהו הפתרון הטוב ביותר מבחינה הלכתית לשימוש בכירות גז ביום טוב.¹⁶

ישנם שני נידונים הלכתיים נוספים, שיש לתת עליהם את הדעת כאשר אנו באים לאשר את השימוש בחגז. הנידון הראשון עוסק בשאלה, האם יש בהפעלת החגז איסור של תיקון כלי. הנידון השני אינו קשור דווקא לשימוש בחגז אלא לשימוש בכירות גז ביום טוב במציאות בה קיים חיישן הבטיחות. בחיישן הבטיחות נוצר זרם חשמלי זעיר בזמן בעירת הגז, והדיון ההלכתי הוא האם יש לאסור את השימוש בכירות הגז מחמת יצירת הזרם החשמלי, ראו על כך במפרט הקודם (כיריים גז) ב2*.

2. תיקון כלי במתיחת הקפיץ

השעונים שהיו נפוצים לפני מאות שנים, היו מבוססים על פעולה של קפיץ. מעת לעת היה צורך לשוב את הקפיץ על מנת שהשעון ימשיך לעבוד. לפי חלק מן הפוסקים¹⁷ יש בדבר איסור של תיקון כלי, שהרי בלי הסיבוב של הקפיץ השעון לא היה עובד כלל (יש שאסרו זאת מן התורה ויש מדרבנן), אך הרבה פוסקים חלקו על כך וכתבו שהדבר מותר.¹⁸ גם בנוגע לשימוש בחגז יש שכתבו שיש לאסור את השימוש בו בדומה לתיקון השעון לשימוש.¹⁹

למעשה, נראה שאין לדמות כלל בין העניינים. תיקון השעון לשימוש הוא דבר שבלעדיו היה השעון חסר חשיבות, ובעצם פסקה פעולתו התקינה עד שישובו את הקפיץ, שהרי הוא נועד לדעת את השעה בכל עת.

¹⁰ על הבעיות בפתרונות השונים, ראו גם כשרות ושבט במטבח המודרני (עמ' שמא-שמט; ואספקלריה ח [תשרי תש"פ] עמ' 20-22). לדיון הלכתי בהנחת כפית על חיישן הבטיחות, ראו לעיל (עמ' *).

¹¹ ראו שו"ת יביע אומר (שם).

¹² שו"ת ציץ אליעזר (ו, ח-ט).

¹³ ראו על כך לעיל (פרק * (גרמא) הערה * וסביבתה).

¹⁴ הרב אורן צדוק, כיבוי להבת הגז ביום טוב על ידי נתינת חייץ כסכין וכף, בין עגולת כירת הגז להתקן הבטיחות שבכירה, האוצר לג (תשרי תש"פ) עמ' רט-רטו.

¹⁵ שו"ת יחיה דעת (ב, סו), הרז"נ גולדברג (בענין כיבוי ביו"ט והשימוש בשעון גז ביו"ט, בית אהרון וישראל נד [טו], [אב תשנ"ד], עמ' סה-ע), שמירת שבת כהלכתה (יג, טז), כשרות ושבט במטבח המודרני (עמ' שמד). וכן עולה מדברי שו"ת ציץ אליעזר (יג, פט). אך יש מי שחלק, ראו ארחות שבת (כט, לא) הערה נו).

¹⁶ ישנם פוסקים הסוברים שגרמא אינה קיימת במכשיר המיועד מראש לשם כך. במקרה שלנו, מסתבר שגם הם יודו.

¹⁷ חיי אדם (מד, יט), פרי מגדים (או"א שח, עח), משנ"ב (שלח, טו), שמירת שבת כהלכתה (כח, כח) והערה נו).

¹⁸ שו"ת פנים מאירות (ב, כקג), שו"ת שאילת יעב"ץ (א, מא), שו"ת היכל יצחק (או"ח מג). וראו ביסוס לשיטה זו בשו"ת אורח משפט (סי' קלד), שו"ת מנחת שלמה (א, יא, ג; ב, יז, א) ושו"ת יביע אומר (או"ח ו, לה, א; ובאות ב כתב שהמנהג להחמיר, אך נידוננו קל יותר, כדלקמן). ובשו"ת תורת יקותיאל (או"ח סח) כתב שיש להקל ביום טוב.

¹⁹ ראו שו"ת שבט הלוי (י, פ) וארחות שבת (כט, לא). בשו"ת אור לציון (ג, כ הערה יא) נכתב שכאן יש להחמיר בגלל הצורך לחבר את הטיימר לקיר, וסיים בצ"ע. במציאות כיום, החגז מותקן באופן קבוע.

אמנם גם בחגז יש קפיץ שצריך לסובב, אך בוודאי שאי אפשר לומר שהחגז אינו כשיר לשימוש כאשר הקפיץ אינו מסובב, משום שבאותה מידה שצריך שהקפיץ יהיה מסובב בזמן הצורך בגז, יש צורך שהוא לא יהיה מסובב בשעה שאין צורך בגז, וזוהי פעילות תקינה של המכשיר.²⁰ סברה זו כתב הר"י נויבירט²¹ בספר שמירת שבת כהלכתה בשם הר"י אורבך,²² ונצטט את הדברים מפאת חשיבותם:

שמעתי מהגרש"ז אורבך זצ"ל, וסברתו עמו, שאין זה שייך כלל לכינון שעון דאסרינן משום תיקון מנא, ס"י שלח במ"ב ס"ק טו, דשאני התם שהקפיץ לא רק דוחף גלגלים לשעה מועטת, אלא ערוך ומתוקן הוא למען דעת בו את הזמן הנכון.... גם י"ל דשאני התם שעיקר תפקידו של השעון להיותו תמיד נכון ולהראות את השעה, ולכן בכל פעם שהילוכו נפסק, הר"י נחשב כקלקול, ובכל פעם שמכונן אותו ומחדש הילוכו, הר"י נחשב כתיקון, משא"כ כאן, שא"א כלל לקבוע, שהפעלת הקפיץ נחשבת לתיקון וההפסקה לקלקול, מכיון שכמו שצריכים שיעבוד בשעת הצורך, כך גם צריכים להפסקתו בשעה שאין בו צורך, ולכן יש לחשוב את ההפעלה כמשתמש בכלי, ולא כמתקן גוף הכלי.

במכתב לרב אורי דסברג,²³ כותב הר"י נויבירט במפורש שדברי הרש"ז א הללו נכונים גם ביחס לקפיץ של החגז.

4. פוסקים שהסכימו להיתר השימוש בחגז ביום טוב

פוסקים רבים הסכימו להיתר השימוש בחגז ביום טוב. בכללם: הרב עובדיה יוסף,²⁴ הרב מרדכי אליהו,²⁵ הר"י נויבירט,²⁶ הרב יעקב אריאל,²⁷ הרב בן ציון מוצפי,²⁸ הרב דוד לאו,²⁹ ועוד רבים.³⁰

²⁰ דברי הרש"ז א הובאו לגבי ההלכה ש"אין למחות בילדים המשחקים בצעצועים הממונעים ע"י קפיץ. בנידון זה, דעת שו"ת אור לציון (ב, מב, ג, ובהערות שם ביארו שזה דרך השימוש) להתיר, וכן התיר בחזון עובדיה (שבת ה, עמ' רנט). אך הרש"ז א (שו"ת מנחת שלמה א, ט הערה 6) כתב שלחזו"א מסתבר שיהיה אסור מדרבנן, וכן אסרו הר"י א אלישיב (שלמי יהודה ה, יח) והר"נ קרליץ (חוט שני ב, לו, ד). ראו עוד את דברי הרש"ז א במאורי אש השלם (ח"ב עמ' תקח, תקלט). גם הר"י דבליצקי (במכתב לרב אורי דסברג: <https://katzr.net/3de8bd>) אסר זאת. ראוי לציין שבנידון שלנו, מדובר על שמחת החג ומכשירי אוכל נפש, ולכן יש סיבות נוספות להקל. ולמעשה, רבים מאוד מפוסקי הזמן התירו את השימוש בחגז ולא חששו להחמיר כאן, וכדלהלן.

²¹ שמירת שבת כהלכתה (טז, יד והערה מג).

²² וכן הוא בשו"ת מנחת שלמה (א, י ד"ה אולם).

²³ מתאריך יט בכסליו תשמ"ז (<https://katzr.net/9dffb5>).

²⁴ ראו בחזון עובדיה (שבת ה, עמ' רנט) שהתיר צעצוע ולא חשש למתקן. ובחזון עובדיה (יו"ט עמ' נח) שהתיר כיבוי גז באמצעות שעון מתאים.

²⁵ שו"ת הרב הראשי (תש"ן-תשנ"ג; ס"י קמו ובהערה).

²⁶ שמירת שבת כהלכתה (יג, טז והערה ע).

²⁷ בכתובת: <https://www.yeshiva.org.il/ask/68173>, וכן בכתובת: <https://katzr.net/17990a>.

²⁸ בכתובת: <https://www.doresh-tzion.co.il/QAShowAnswer.aspx?qaId=148288>.

²⁹ שו"ת משכיל לדוד (א, נג עמ' תט).

³⁰ הרב יהודה עמיחי (במאמרו: השימוש בחגז ביום טוב, אמונת עתיד 87 [תש"ע] עמ' 11-17), הרב משה יוסף ריזל (במאמרו: שימוש בחגז ביום טוב, תל תלפיות נט [תשס"ג] עמ' קלב-קלד), הרב אברהם לוי (במאמרו: כיבוי הגז ביו"ט, אור תורה רנו סיון תשמ"ט עמ' תשצד), הרב אברהם מלמד (שו"ת מלמדך להועיל א, או"ח טו, ה), הרבנים אלישיב קנוהל ושמואל אריאל (ואכלת ושבעת עמ' 283), הרב אליהו פנחסי (הכשרות למעשה עמ' רצא), הרב אליעזר מלמד (פניני הלכה יו"ט ה, ה), שו"ת במראה הבזק (ז, נה), הרב אליעזר רוט (תורת חיים וחסד עמ' רסה-רסח), הרב יורם מימון (שו"ת מתנת משה ב, עמ' תרמו-תרנ), ועוד.

ג. מסקנות

1. המוצר מיועד לשימוש אך ורק בחגי ישראל שחלים ביום חול ולא בשבת.
2. אף שמותר לעשות מלאכות ביום טוב לצורך אוכל נפש, אין בכך היתר לכבות את האש שעל כיריים.
3. פתרונות רבים הוצעו עבור כיבוי האש לאחר הבישול בדרך מותרת, אך יש להם חסרונות הלכתיים, פרקטיים ובטיחותיים: הרתחת מים עד לגלישתם לשם כיבוי אש – לעיתים קשה לביצוע, ומותרת רק כאשר יש כוונה להשתמש במים החמים. כיבוי הגז בצינור האספקה הראשי, וכן הנחת כפית על החיישן – לא ברור שיש לראותם כגרמא, ויש צד גדול לומר שהם נחשבים לכיבוי בידיים. הנחת כפית על החיישן – אינה בטיחותית.
4. חגז הוא הפתרון המועדף מבחינה הלכתית ובטיחותית לכיבוי אש ביום טוב.
5. מותר לכתחילה להשתמש בחגז ביום טוב, ואין בכך בעיה של תיקון כלי או גרמא של כיבוי.
6. יש לכוון את קוצב הזמן (טיימר) של החגז לפני הדלקת האש.
7. בהדלקת אש בכיריים, יש להשתמש באש שהועברה מנר דולק, ואסור להשתמש במצת החשמלי. בכירות בעלות מצת אוטומטי – חובה לנתק את הכירה מהחשמל לפני החג.
8. לאחר ההדלקה, לא ניתן לכבות את האש או להנמיכה (מלבד לצורך בישול).
9. כל עוד האש דלוקה, ניתן להאריך את משך זמן הבישול בטיימר של החגז, אך לא לקצרו.